

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

De Sadduceeën

„gij dwaalt wel zeer” (Markus 12:27)

Wij kunnen de sadduceeën moeilijk vergelijken met de vrijzinnigen. Die vergelijking is wel vaak gemaakt, in boeken en preken, maar ze gaat niet op.

Het is moeilijk aan te nemen dat de joodse gemeenschap in Jezus' dagen een man als Bultmann en een vrouw als Sölle geaccepteerd zou hebben. Het proces tegen Jezus is gevoerd in de ergste onwaarachtigheid, maar de gehuichelde verontwaardiging over de Godslastering, die het sanhedrin bij onze Heiland vond, toont toch in ieder geval aan dat sanhedrin en volk Godslastering niet dulden wilden. In een vrijzinnige raad en onder een volk dat het vrije denken een ereplaats gaf, zou de beschuldiging van Godslastering het niet „gedaan” hebben. Dan zou gezegd zijn: Men moet over de woorden van deze Jezus genuanceerd oordelen. Maar geef Hem de vrijheid zo over God en Gods Zoon te spreken.

Ook bij andere gelegenheden werd wel duidelijk dat de joodse gemeenschap in die dagen strenge normen handhaafde en zich daarvan bewust was. Een vrouw, op heterdaad betrapt in haar overspel, moest gedood worden en zelfbewust hebben de oversten tot Pilatus gezegd dat zij Jezus niet zouden hebben gevangen indien Hij geen boosdoener was. Waarmee ze de stadhouder dan toch maar eventjes netjes aan zijn verstand hadden gebracht dat het bij hen, de joden, geen normale bende was, maar een rechtsgemeenschap, met normen en met tucht. Een verachter van de Schriften zou zeker in hun midden niet geduld zijn. En de sadduceeën wáren dan ook geen verachters van Gods Woord.

Zij hielden zich aan de wet. Niet aan de overlevering der ouden. Daarin verschillen ze van de farizeeën, maar dat kunnen we beschrijven op de creditzijde van de sadduceeën. Zij loochenden echter de opstanding der doden. Tot onze grote verbazing hoorden we onlangs een academisch gevormd man zeggen dat Telder tot de sadduceeën gerekend kon worden. Die domme opmerking noemen we nu even om te helpen voorkomen dat er nog iemand zulke dwaasheid zou kunnen spuien. De opstanding der doden is immers, voor zover ons bekend, door niemand in de gereformeerde kerken disputabel gesteld en in Markus 12:25 staat niet dat wij in de hemelen zullen zijn, maar dat wij ná de opstanding zullen zijn zoals de engelen in de hemel zijn, zonder huwelijk. Na de opstanding zullen wij zijn als de hemelse engelen.

De loochening van de opstanding is een gruwelijke dwaling. „Gij dwaalt wel zeer” zegt de Heiland. Vreemd dat die dwaling ook in de christelijke gemeente van Korinthe voorkwam. Daar zal de loochening van de opstanding wel voortgekomen zijn uit het griekse denken: het lichaam is iets minderwaardigs vergeleken bij de hogere geest en het is dus niet aanlokkelijk om te geloven dat de geest, gelukkig eindelijk bevrijd van

het lichaam, door de opstanding des vleses weer tot zijn schade aan het vlees vastgeklonken wordt. Zouden griekse invloeden ook een rol gespeeld hebben bij de sadduceeën? Of kwam hun dwaling hieruit voort dat ze te klein dachten van God? Men zou dat kunnen afleiden uit Jezus' woord: gij kent de Schriften niet, noch de kracht Gods.

Hoe het ook zij, de loochening van de opstanding vloeit voort uit, óf leidt tot het verwaarlozen van de toekomst en tot het overwaarderen van het heden. Dat de sadduceeën geen toekomstverwachting hadden, hoogstens een verachting van de toekomstige eeuw, blijkt uit het misselijke verhaal dat ze hebben. Ze hebben het over die weduwe die zes keer hertrouwde. En die weduwe deed dat op grond van Mozes' wet, of liever, haar mannen hielden de wet. „Mozes heeft ons geboden, . . .”

Op een walgelijke manier spelen ze een grof spelletje met de wet van het zwagershuwelijk. Was een man kinderloos gestorven dan moest zijn broer, de weduwe trouwen. Daarbij ging het niet in de eerste plaats om barmhartigheid van de Here jegens de weduwe, maar om de naam van de dode man. Die man, zonder kinderen gestorven, had geen naam en geen gedachtenis meer in Israël. Zijn geslacht was uitgestorven met zijn dood, want hij had geen nageslacht. Hij behoorde niet tot de vaderen.

Is het zelfs onder ons nog een diep verdriet voor ieder die zijn geslacht ziet uitsterven en zijn naam verdwijnen, dat was voor Israël nog veel sterker het geval. De man die de Heere vreesde, had de belofte dat hij zijn kinds-kinderen zou zien en dat zijn naam voor altoos zou wezen, geëerd bij het volk, bekend in de poorten der stad. Kwam God daarentegen één van de Israëlieten tegen met Zijn brandende toorn, dán heette het: Ik zal uw naam en uw gedachtenis uit Israël uitroeien. Het is ons allen bovendien bekend, hoe de Israëlieten zijn naam en zijn gedachtenis graag gedragen zag tot aan de voeten van de Messias, die nog komen zou. Zo leefde de Israëliet voor de toekomst, zo leefde hij voor zijn kinderen en zijn kleinkinderen, zo werkte en dacht en zong hij voort naar de dageraad van het heil, dat de Here aan Israël had beloofd.

Heel dat vrome hopen op de toekomst en dat bidden om de toekomstige eeuw, wordt door de sadduceeën belachelijk gemaakt. Onzin, die toekomst, kolder die opstanding. Wat moet dat worden! Neem nou ons geval: jaloezie, ruzie om de weduwe, ze hebben haar immers alle zeven gehad! Wie moet haar nu hebben in de opstanding?

De Heiland onderricht de sadduceeën over de opstanding. In de opstanding is het huwelijk niet meer. Uit de wijze waarop Hij antwoordt (trouwens ook al uit de manier waarop de sadduceeën hun vraag stelden) blijkt dat de sadduceeën hun gezichtskring beperkt hadden tot dit korte leven. Dat wil niet zeg-

gen dat zij in dit leven de beest uithingen met de leus: laten we maar volop zwelgen van alles wat dit leven biedt, want morgen gaan we tóch dood. Nee, ze kunnen wel matig geweest zijn in hun leven, rustig en beschaafd. Maar dit leen was toch het één en het al.

Zo zijn de sadduceeën aktueel. Een heel groot deel van de jeugd, misschien vooral in onze randstad, spaart niet meer en studeert niet meer. Het komt veel voor dat ze per man op één avond meer dan honderd gulden uitgeven, in dure „tenten” met moving girls en beatorkestes. Maar het is goedkoop op de jeugd af te geven. Zij piepen zoals de ouden zongen. Hoevelen leven er niet uitsluitend voor déze tijd. Wij zouden kunnen zeggen dat de massa materialistisch is, maar als we spreken over de „massa” wekken we zo licht bij onszelf de indruk dat wij ons van die massa onderscheiden. Bij hoevelen van ons gaat het in het leven om lonen en prijzen, promoties en verre vakantie-reizen, om een auto en nieuw meubilair. Het behoeft niet altijd materialistisch te wezen in een grove vorm. Het ganse nieuwe denken in de grote kerkelijke of godsdienstige wereld is op deze tijd gericht. De kreet dat God dood is, komt niet plotseling uit de lucht vallen. We beluisteren daarin een sterk accent op een levensbeschouwing die geheel op deze tijd zich heeft geconcentreerd. Wanneer we God ontmoeten in de medemens en wanneer de medemenselijkheid de ware godsdienst is, dan hebben we alleen maar meer aandacht voor wie en voor wat we nu ontmoeten, in dit korte leven van ons. Vroeger zongen we van de vreemdelingschap die we eens vergeten zouden, als we in 't vaderland waren, maar hoeveel mensen, godsdienstige mensen, zijn nu reeds de vreemdelingschap vergeten. Ze jagen nog wel een ideaal na, maar dat stellen ze in deze wereld.

Wij hebben eens een geleerde ontmoet die met een boek bezig was. Hei zei dat hij er wel geen uitgever voor zou kunnen vinden en dat hij ook geen kapitaal genoeg had om het zelf uit te geven. Het werd een studie met Bijbels licht over een bepaalde wetenschap. De auteur zei: men zou mijn gedachten nu nog niet kunnen verdragen of volgen. Mijn kinderen moeten het over een kwart eeuw maar eens lezen, en als ze het dan ook niet kunnen beëmen, laten ze het dan bewaren voor mijn kleinkinderen. Misschien hebben die dan steun aan mijn boek. Dat was nu eens een man die voor de toekomst werkte. Maar wat is dat zeldzaam. Wij willen wel dat de Here Jezus nu meteen komt, maar om ingespanssen heen te werken naar de dag van de opstanding, hoe weinig is dat in onze gedachten. Het is vaak: als we voor vandaag maar weer klaar zijn en onze plicht zo ongeveer hebben gedaan. „Een volk dat leeft, bouwt aan zijn toekomst”, staat er op het monument op de afsluitdijk. Een variant hierop zou kunnen wezen: „een kerk die leeft, werkt voor de toekomst van haar Heer.”

Wormer.

A. H. Algra

Wormser - de geschorste!

VI

de kloof verbreed

De schandelijke schorsing van de vier ambtsdragers van de Afgescheiden kerk in Amsterdam had ernstige gevolgen.

Allereerst in die kerk zelf.

Na hun schorsing overwogen de twee ouderlingen en de twee diakenen namelijk „rijpelijk” wat hun in deze situatie te doen stond. Met name vroegen zij zich af: „of zij, als wettiglijk van Gods gemeente, en derhalve van God zelve, tot hunne bedieningen beroepen, en daarin bevestigd zijnde, vrijheid hadden om de uitoefening van die diensten te staken, omdat eenige menschen... geheel willekeurig hen wilden verhinderen in die uitoefening.”

Het resultaat van de overwegingen van deze broeders was, „dat, zoo het openbaar werd, dat er werkelijk eene gemeente in Amsterdam bestond, die opregtelijk gebouwd was op het fundament van Gods Woord, hetwelk in haar kerkelijk reglement met begeleidend schrijven gelegd was (het reglement met begeleidend schrijven waarmee de kerk van Amsterdam zich bij de Koning had bekend gemaakt en op grond waarvan zij godsdienstvrijheid had gekregen - C. V.) zij dan ook gebonden waren om de gemeente volgens dat reglement te besturen”.

Het was daarop al zeer spoedig gebleken, dat er zulk een gemeente inderdaad in Amsterdam bestond. Want onderscheiden broeders en zusters wendden zich tot hen met de verklaring dat zij hun schorsing niet konden erkennen en die nu van de geschorsten verlangden dat zij hen als ouderlingen en diakenen zouden blijven dienen en besturen. Op verzoek van deze gemeente had ds. Scholte haar bij deze hernieuwde formatie met raad en daad bijgestaan.

In het schrijven waarin deze vier broeders dat meedeelden verklaarden de beide ouderlingen nog dat zij „geene andere beginselen (hadden) aangenomen, dan die, waarop zij in de burgerlijke maatschappij als gemeente erkend (waren)”. Daarom konden zij ook niet anders doen „dan niet alleen voor God in het verborgen, maar ook voor de wereld in het openbaar te belijden, dat zij, nevens de geschorste diakenen, met de protesterende leden bleven uitmaken **de Christelijke Afgescheidene Gemeente te Amsterdam**” waarvan zij opzieners (waren).”¹⁾

En zo was de jonge Afgescheiden Kerk in Amsterdam in tweeën gescheurd.

***

Het bericht van de catastrofe in de kerk van Amsterdam verspreidde zich snel in de Afgescheiden kerken. Er werden stukken en brochures over gepubliceerd. Vooral een uitvoerig, nauwkeurig en voornaam relaas van wat zich in de hoofdstad had afgespeeld, opgesteld door Wormser en gepubliceerd in De Reformatie, maakte grote indruk en veroorzaakte veel verdriet en zorg.²⁾ Men besefte het diep dat opnieuw, evenals reeds zoveel malen in de geschiedenis, menselijke dwaasheid in de kerk van Christus verwoestingen aanrichtte. En dat Satan op een geraffineerde wijze bezig was een ge-re-formeerde gemeente krachteloos en verwerpelijk te maken, ja, zo mogelijk te doen ondergaan. En daarom werden onmiddellijk pogingen ondernomen om de Amsterdamse broeders weer tot elkaar te brengen.

Reeds op 6 maart 1840, twee maanden na de schorsing, kwam op initiatief van Brummelkamp een vergadering van „opzieners” bijeen om zo mogelijk de geschillen te beslechten. Brummelkamp deed dat in de overtuiging dat het aller „gemeenschappelijke pligt” was zich met de Amsterdamse broedertwist te „bemoeijen” en dat iemand die geheel buiten het gerezen conflict stond, daartoe het initiatief moest nemen.

Op deze samenkomst die een geheel particulier karakter droeg, waren, behalve de ouderlingen en diakenen van Amsterdam, de predikanten Van Velzen en Scholte en de vier geschorste ambtsdragers niet minder dan acht en twintig predikanten en ouderlingen uit geheel het land aanwezig. Later op de dag kwamen nog ter vergadering ds. Budding met een ouderling, beide uit Zeeland. Bovendien woonden veel leden van de kerk van Amsterdam deze samenkomst bij. Tot praeses van de vergadering werd ds. Brummelkamp gekozen. Scriba's werden ds. Van Raalte en ds. De Cock.

Breedvoerig werden de in geding zijnde kwesties besproken. Men vergaderde tot diep in de nacht. En omdat men toch nog niet was klaar gekomen besloot men de vergadering de volgende dag voort te zetten. Ds. Scholte liet evenwel die tweede dag verstek gaan. Tot veler ontevredenheid.

Het resultaat van de discussies was dat de Voorzitter „na alvorens de gemoederen tijd gelaten te hebben tot behoorlijk nadenken, en tot betreuung van de daargestelde scheuring, in de geest der Vergadering van de bij het geschil betrokkenen de volgende verklaringen en bekenntnissen heeft gevraagd.

Van Ds. Scholte:

1° Erkentenis van onregtmatige bemoeiingen in het aannemen der Amsterdamsche beroeping door Ds. Van Velzen.

2° Herroeping van de beschuldiging tegen de prediking van Ds. Van Velzen, naardien Zijn E. niets heeft kunnen bewijzen van hetgeen hij beweerd heeft, en

3° Erkentenis van onregtmatigen handel in de daarstelling van scheuring in de Gemeente te Amsterdam.

Van de Kerkeraad van Amsterdam:

Erkentenis dat de vier Kerkeraadsleden Budde, Wormser, Höveker en Lijsen geschorst zijn, zonder dat er gronden eener regtmatige schorsing aanwezig waren, en dat hierin met overijling is te werk gegaan.

Van de geschorste leden van de Kerkeraad:

Erkentenis dat zij onregtmatig gehandeld hebben in het daarstellen van zoodanige afzonderlijke bijeenkomsten, die heimelijke strekking hebben tot scheuring der Gemeente of zelfs alreede de beginselen van scheuring zijn.³⁾

***

Wanneer men deze gevraagde „verklaringen en bekenntnissen” overweegt valt het op dat daarin de meest op de voorgrond tredende figuur in het Amsterdamse conflict, namelijk Van Velzen, niet wordt genoemd.

Wel wordt van de Kerkeraad van Amsterdam gevraagd dat hij zal erkennen dat de door hem uitgesproken schorsingen ongegrond zijn maar van Van Velzen wordt daarbij niet gerept!

De reden daarvan ligt voor de hand: Van Velzen was bij deze schorsingen niet tegenwoordig geweest! En zijn positie ten opzichte van de kerk van Amsterdam was zó, dat hij daarvoor niet verantwoordelijk gesteld kon worden.

Een van de hoofdschuldigen in het Amsterdams conflict bleef zo buiten schot! En de bron van de ellende namelijk de onoprechte wijze waarop Van Velzen het beroep naar Amsterdam had aangenomen kwam in het geheel niet ter sprake.

Dit niet noemen van Van Velzen valt te meer op omdat Brummelkamp een jaar te voren (14 febr. 1839) een scherp oordeel had geveld over de gedragingen van zijn zwager in verband met diens beroep naar Amsterdam.

Hij schreef daarover namelijk aan de Amsterdamsche kerkeraad o.a.: „Ik moet gelooven, dat Ds. Van Velzen ulieder bedoeling wist om Zijn Eerw. alleen plaatselijk te Amsterdam als lee-

raar te hebben, ook zonder de nader door ul. dienaangaande gegevene verklaring. Toen echter die verklaring daarenboven gegeven werd, had Ds. Van Velzen zich niet op de gemeente moeten beroepen om deze te laten stemmen. Zulks geeft noodwendig aanleiding tot verdeeldheid en verdenking. De nader gegevene verklaring der roeping had even krachtig door hem moeten worden beschouwd als de beroeping zelve. Niet een ander, maar de schrijver zelf, geeft, in geval er opregtheid is, de duidelijkste verklaring zijner bedoeling in hetgeen hij gezegd of geschreven heeft. Indien een leeraar een beroep wil aannemen met eenige wijziging, moet die wijziging noodzakelijk goedgekeurd worden door de roependen; anders moet ik toestemmen, dat hij ten minste den schijn aanneemt van zich te willen indringen. Het kan echter zijn, dat er geen indringen, maar slechts schijn daartoe aanwezig is; in zulk geval houd ik het voor den leeraar noodig, en zoude ik, zoo ik er over schreef, aan Ds. Van Velzen moeten raden onvoorwaardelijk te bedanken, om zich ook voor dien schijn te wachten; en dit zoude zeker de eenvoudige weg zijn tot eene menselijke schikking.”⁴⁾

Zo schreef Brummelkamp een jaar te voren.

Maar nu bleef, onder zijn leiding, Van Velzen buiten schot.

Was het een wonder dat de geschorsten en hun medestanders Brummelkamp van partijdigheid beschuldigden tegen Scholte ten behoeve van zijn zwager Van Velzen?⁵⁾

***

Hoe goed de vergadering van „opzieners” ook bedoeld geweest moge zijn, ze sorteerde geen enkel goed effect.

Scholte dacht er niet aan te doen wat de broeders hem vroegen. Toen De Cock een brief naar de kerkeraad schreef met de vermaning schuldbelijdenis te doen en de eenheid met de kerk van Amsterdam te zoeken mocht deze brief volgens Scholte zelfs „geen punt van overweging uitmaken”.

De kerkeraad van Amsterdam hief voorts niet alleen de schorsing niet op maar ging zelfs op 29 mei 1840 tot afzetting van de geschorsten over.

En, mee als gevolg daarvan, bleven Wormser en de zijnen afzonderlijk staan en vergaderen.

De kloof tussen de dissidentiërende broeders van Amsterdam — en in heel het land — werd onder, en ook dóór, al de pogingen om een verzoening tot stand te brengen alleen maar dieper en breder.

C. V.

¹⁾ De geschorsten schreven dit in een „Bekendmaking” welke gepubliceerd werd in De Reformatie, zevende deel, febr. 1840, blz. 114-119.

²⁾ De Reformatie, VIII, blz. 132-140; 181-203; 241-261; 299-329. Deze artikelen hebben tot opschrift: „Beantwoording van de geschriften van DD S. van Velzen en A. Brummelkamp wegens de zaken te Amsterdam”.

³⁾ Verslag van de vergadering van opzieners der gemeente Jesu Christi, gehouden 6 en 7 Maart 1840 te Amsterdam.

⁴⁾ De Reformatie, VIII, blz. 189.

⁵⁾ Idem, blz. 123.

De Heilige Schrift als Woord Gods

III

Het meest opmerkelijke bij Calvijn is misschien, dat hij zich helemaal niet druk maakt om wat wij de inspiratie noemen. Zo rept hij b.v. in zijn Institutie liber I, 6, waar hij over de Schrift spreekt als middel, waardoor wij tot God de Schepper komen, in het geheel niet van de inspiratie. De Groot heeft daar wel een verklaring voor: deze leer stond voor hem vast en hij was er van overtuigd, „dat zijn gevoelen op dit punt algemeen bekend was”²⁶⁾. Het ligt echter anders: voor Calvijn is de Heilige Schrift eenvoudig het boek met het Woord van apostelen en profeten, waardoor God tot ons spreekt. Alle angstvalligheid in de vraag hoe dat boek tot stand kwam, is hem vreemd. Men leze hoofdstuk VIII van zijn vierde boek, waarin hij uiteenzet de macht van de kerk om de leerstellingen des geloofs vast te stellen. Zijn uitgangspunt is christologisch: God heeft Zich aan mensen nooit anders geopenbaard dan door de Zoon: „Uit deze bron hebben Adam, Noach, Abraham,

Izaak, Jakob en anderen alles geput wat zij van de hemelse leer gehad hebben”. Deze wijsheid werd eerst door de aartsvaders mondeling doorgegeven, later liet God het bij schrift stellen. En heel eenvoudig bouwt Calvijn dan zo zijn Schriftleer op: „Maar toen het Gode toescheen een duidelijker gedaante der kerk op te wekken, heeft Hij gewild, dat zijn Woord aan het schrift toevertrouwd en verzegeld werd, opdat de priesters daaruit nemen zouden wat ze aan het volk moesten leren, en opdat alle lering, die geleerd zou worden, naar die regel zou worden onderzocht”. Later kwamen de profeten om de leer des Woords te meer aan het volk te ontfouwen. God gebod toen „dat ook de profetieën zouden worden opgeschreven en gehouden zouden voor een deel van zijn Woord. Hier zijn tevens bijgekomen de geschiedenissen, die ook de werken der profeten zijn, maar samengesteld door de ingeving van de Heilige Geest (Spiritu Sancto dictante)”. De apostelen stelden weer later Christus' hemelse leer te boek. Daarbij maakt Calvijn een scherp onderscheid tussen de aposte-

len en hun opvolgers: „Hoewel, tussen de apostelen en hun opvolgers is, gelijk ik gezegd heb, dit onderscheid, dat de apostelen zekere en authentieke secretarissen zijn geweest van de Heilige Geest, en dat daarom hun geschriften gehouden moeten worden voor uitspraken Gods”²⁷⁾.

Nergens treedt Calvijn in finesses over de vraag hoe nu wel die teboekstelling van Gods heilig Woord is geschied. Bij hem vinden we op dit punt dezelfde soberheid als in artikel 3 N.G.B. Mensen stelden Gods Woord te boek als griffiers en secretarissen van de Heilige Geest. Zij waren zijn amanuenses, terwijl de Heilige Geest dicteerde. Zelfs De Groot erkende dat dit „dictare” door de Heilige Geest vaak in „figuurlijke zin” werd gebruikt. Hij kan er niet meer mee hebben bedoeld, „dan dat de Heilige Geest verantwoordelijk is voor alles wat de geïnspireerden schrijven”²⁸⁾. Dat betekende voor Calvijn allermint, dat de Bijbelschrijvers tot telexen of fluiten in dienst van de Heilige Geest werden gedenatureerd.

Zowel De Groot als Cramer geven een indruk van de vrijmoedigheid, waarmee Calvijn laat uitkomen, dat de Bijbelschrijvers mensen waren, ook in het optekenen van Gods Woord. Hij dacht er niet over zich in een angstvallige harmonistiek te begeven. Volgens Mattheüs 8 : 27 zegt de menigte: hoedanig één is deze, volgens Marcus (4 : 41) en Lucas (8 : 25) zeiden dit de apostelen. Calvijn sloot zich aan bij Mattheüs. Mattheüs zegt in 27 : 51, dat het voorhangsel in de tempel scheurde ná het sterven van Christus, Lucas heel duidelijk er vóór: 23 : 45. Calvijn merkt op, dat de evangelisten zich niet houden aan de tijdsorde. In zijn inleiding op de profetieën van Jesaja wijt hij de vreemde rangschikking van diens profetieën aan de gebrekkige verzamelaar van de priesters. In Mattheüs 27 : 9 citeert de evangelist woorden van de profeet Zacharia onder het zeggen, dat ze van Jeremia zijn. Calvijn merkt op, dat hij niet angstig wil zoeken of ze toch nog ergens bij Jeremia zijn te vinden: de naam Jeremia is ongetwijfeld door een vergissing ingeslopen²⁹⁾. Hij betwijfelt of de tweede brief van Petrus wel van Petrus is: de stijl verschilt aanmerkelijk van die van de apostel in zijn eerste brief. Overigens verwerpt hij daarom de brief niet. Jacobus aanvaardt hij als onderdeel van het Nieuwe Testament, omdat de brief niets bevat wat een apostel van Christus onwaardig is. Er zouden nog vele voorbeelden zijn aan te voeren, hoe Calvijn niet in het minst angstvallig en met kritische zin over tekst en schrijvers van het Nieuwe Testament sprak. Hij was een groot filoloog en dat komt ook in deze dingen uit.

De Groot heeft het niet moeilijk met deze dingen. Hij zegt: Calvijn „verwaarloost noch den goddelijken noch den menselijken factor, maar laat ze beiden haar plaats”³⁰⁾. En de door Calvijn geconstateerde oneffenheden schrijft hij dan op rekening van de menselijke factor. Bovendien: de oorspronkelijke autographa zijn verloren gegaan en de z.g. grafische inspiratie wil De Groot betrekken op die oorspronkelijke authentieke stukken alléén. Daarom wil hij de tekstkritiek vrij baan geven. Intussen: is dit geen scholastisch spel, die onderscheiding van de goddelijke en van de menselijke factor? Indien inspiratie betekent, dat de Heilige Geest ieder Bijbelwoord ingaf in de zin van exact-historische mededeling, wat heeft het dan nog voor zin van menselijke factor te spreken^{30a)}? En waar blijven we dan met de door Calvijn geconstateerde oneffenheden en „errores”? Maar is dat de bedoeling van het spreken van de Schrift over haar eigen inspiratie? In plaats van te pogen ons uit allerlei moeilijkheden te redden door nu eens van de goddelijke factor te spreken en dan weer van de menselijke, is het veel vruchtbaarder de vraag te stellen naar de aard van de inspiratie van de Heilige Schrift. Dan hebben we ook die term „organisch” niet nodig, al stemmen we toe dat hij destijds met vrucht is gebruikt om bij de gemeente begrip te wekken, dat de „mechanische” inspiratieleer van de orthodoxie onhoudbaar was. Terecht sprak Berkouwer in 1938 over het mysterie van de Heilige Schrift in het wonder van haar totstandkoming. Is het geen scholastisch-rationalistisch benaderen van het wonder der inspiratie als wij dat uiteen gaan breken in een menselijke en een goddelijke factor? Calvijn gaf zich niet over aan een geforceerde harmonistiek. Hij had geen enkele behoefte verschillen als boven geconstateerd recht te gaan strijken. God geeft zijn betrouwbare Woord door mensendienst: de profeten en apostelen waren mensen, Christus was onze grote profeet: God heeft hun woorden in zijn dienst genomen om zijn Woord van genade

en gericht tot ons te spreken. Dáár gaat het om in de Heilige Schrift, in de totale Heilige Schrift. De grote fout van de ethischen was, dat zij vanuit hun eigen subjectiviteit de Schrift uiteenbraken in een menselijk en goddelijk deel. God heeft in de ganse Schrift zijn Woord voor ons te boek gesteld met het oog op onze zaligheid en zijn eer, niet om ons exact-wetenschappelijke kennis te verschaffen over historische situaties, op de manier zoals de twintigste-eeuwse geschiedwetenschap de dingen benadert. Neem b.v. de geschiedenis van de genezing van de verlamde te Kapernaüm. Bij Mattheüs zegt Jezus: uw krabaton (2 : 9); bij Lucas: neem op uw krabaton (2 : 9); bij Lucas: neem op uw klinidion (5 : 24). Ik heb opzettelijk telkens de griekse woorden laten staan. Ze betekenen alle drie: bed, matras, bedje. Indien de inspiratie van de Heilige Schrift zou betekenen, dat ons exact-historisch wordt medegedeeld elk woord dat Jezus sprak, waar blijf ik dan? Volgens de drie evangelisten gebruikte Hij telkens een ander woord. Ik denk dat de lezers zeggen: dat is helemaal niet belangrijk, het is voldoende, dat we weten dat de Heere die man opriep zijn „beddeke” op te nemen en te wandelen. Voor Calvijn was dat zeker voldoende en voor ons ook. Er zouden uit de drie evangeliën tal van voorbeelden zijn te noemen, waaruit blijkt dat dezelfde gebeurtenissen de ene keer met heel fijne, de andere keer zelfs met in het oog lopende verschillen zijn verhaald³¹⁾. Men leze Mattheüs 20 : 29 vlg., waar volgens de evangelist Jezus twee blinden genas, toen hij Jericho verliet. Volgens Lucas genas de Heere Bartimeüs (dus één blinde), toen Hij Jericho naderde. Greijdanus op Luc. 18 : 35 somt allerlei mogelijkheden op deze verhalen met elkander in overeenstemming te brengen, o.a. het spreken van een oud- en een nieuw-Jericho, maar is tenslotte zo nuchter om te zeggen: „We moeten het laten bij een non liquet” én: „Hoewel deze verhalen verschillen, zij sluiten elkander in geenen deele uit”. Natuurlijk niet, maar de verschillen in de evangeliën zijn er en er is geen enkele reden ze door allerlei harmonisatiepogingen weg te redeneren. Evenmin — dat zeggen we er dadelijk bij — om op grond van die verschillen allerlei tegenstrijdigheden te construeren of er vergaande verschillen tussen de boodschap van de evangelisten uit af te leiden. Wij staan tegenover Greijdanus' harmonisatiepogingen kritischer dan een vorige generatie, ze houden wél hun waarde, inzoverre hij zich te weer stelde tegen allerlei hypothesen en conclusies, die uit die verschillen getrokken werden. Ik denk aan zijn studie over de verschillen tussen Hand. 9 (22 en 26) en 15, waar Paulus' bekeeringsgeschiedenis anders verhaald wordt dan in Gal. 1 en 2. „De verschillen”, aldus Greijdanus tenslotte, „in deze onderscheiden berichten sluiten elkander niet uit”³²⁾. Hij heeft dat, dunkt mij, met krachtige argumenten aangetoond, en terecht wees Greijdanus allerlei vergaande conclusies door Nieuwtestamentici daaruit getrokken, af. Intussen: de verschillen zijn er en blijven er, die kon ook Greijdanus niet wegredeneren.

Men heeft met die verschillen en oneffenheden alleen moeite als men meent, dat we in de Heilige Schrift met een codex van doen hebben, die ons exact-historische mededelingen verschaft over zaken, die lang geleden geschied zijn. Zo behandelen de hedendaagse historici oorkonden uit de middeleeuwen. Waar gaat het ons om in de Heilige Schrift? De kerk belijdt: God heeft daarin zijn Woord ons geschonken, door apostelen en profeten bij geschrift gesteld, tot zijn eer en de zaligheid der zijnen. De Heilige Schrift is door God niet gegeven aan de historici om er de methoden van hun wetenschap op toe te passen. Hij heeft de Schrift aan de kerk gegeven als het boek, waarin het Woord van profeten en apostelen en van zijn eigen Zoon is te boek gesteld onder inspiratie van de Heilige Geest, opdat de Heilige Geest door middel van de verkondiging van het heilig evangelie zijn grote werk in de wereld zou doen in het werken van geloof en bekering. De Schrift is ons geschonken in de bedeling des Geestes en het behaagt de Heilige Geest door dit in mensenvoorden en mensenschrift vastgelegde Woord harten te openen en de kerk te regeren. De Schrift, zei Bavink al, is geen notariële optekening. Natuurlijk: de oudtestamentici en de nieuwtestamentici kunnen zich wetenschappelijk met dit boek bezighouden. Het deelt het lot van alle menselijk schrift in deze wereld, het kan daarom ook bestudeerd worden en historisch gesitueerd. Maar daardoor mag en hoeft de kerk zich niet te laten ophouden in haar prediking uit en

TE BERDE

Enige tijd geleden werd in deze kolom aandacht besteed aan de verkeersonveiligheid, met name aan de vele doden die daardoor jaarlijks vallen. Als een van de belangrijkste mogelijkheden tot verbetering werd gewezen op een beperking van de maximum snelheid, ook op de autowegen, onder het motto: wat het zwaarst is, moet het zwaarst wegen.

Daarop kwamen enkele vriendelijke reacties binnen. Waaronder een artikel uit het Algemeen Handelsblad van 26 oktober 1966. Een artikel van de hand van mr. J. C. Hooftman. Het artikel bevat een verslag van een gesprek met dr. Walter Schneider, schrijver van het boekje „Differenzierende Strassenverkehrssicherheitsarbeit”. *)

Dr. Schneider bepleit een andere aanpak in de verkeerspsychologie. De acties tot het voorkomen van en verbeteren van verkeersfouten acht hij onvoldoende, omdat er nog te weinig bekend is van de ongevalsterminanten en hun onderlinge samenhang, en omdat de middelen ontbreken om grootscheepse acties te ontwikkelen, die een blijvend succes kunnen hebben.

Wat bijzonder aansprekt is dat dr. Schneider niet alleen wil werken aan het voorkomen van verkeersfouten, maar vooral aan het wat genoemd wordt redresseren van fouten van anderen. Hij pleit voor een defensief rijden. Men heeft alles in het werk te stellen om gevaarlijke situaties te voorkomen, ook als men zelf niet de schuld heeft aan die situatie. Hij pleit ook voor een ontwikkeling in de rechtsspraak, waarbij de schuld niet maar bij één, maar bij beide betrokkenen gezocht wordt.

De reden, waarom het stuk mij toegezonden werd door een vriendelijke lezer ligt wel aan het feit dat dr. Schneider gereserveerd staat tegenover het effect van maximum snelheden op autowegen. Op de autowegen speelt bij het aantal ongevallen de snelheid een kleine rol.

In Duitsland vallen van de 16.000 doden er „slechts” 700 op de grote autowegen. En daarvan plus minus 70 slachtoffers van uitgesproken snelheidsongevallen. Onder de 16.000 slachtoffers zijn er plus minus 4.000 voetgangers en daarvan komt 70% in de steden om.

Ik kan me uiteraard niet meten met verkeersdeskundigen. Deskundigheid op dit gebied ontbreekt me. Alleen het voortdurende grote aantal slachtoffers doet me wat en moet, dunk me, iedere christen, iets doen. Daarom heb ik geschreven.

Ik word door deze deskundige overigens gesteerd in de overtuiging dat de verkeerswetgeving zich moet richten op het beschermen van de zwakken. En dat zijn kennelijk de voetgangers in de eerste plaats.

Dr. Schneider wil de maximum snelheden in de steden dan ook terugbrengen tot 30 km per uur, met uitzondering van enkele hoofdverbindingswegen. Bescherming van het zwakke is de taak van de wetgever op elk gebied. Ook in het verkeer. In volgorde komt na de voetganger dan de fietser, althans in ons land en niet alleen in de steden, maar vooral ook op het platteland, waar vaak geen aparte fietspaden zijn.

En wat de snelheid op de grote wegen betreft. Op de 16.000 slachtoffers zijn er in Duitsland dan toch nog altijd 70 duidelijk slachtoffer van te hard rijden. Zelfs het sparen van dit — in het geheel ongetwijfeld kleine — getal is de moeite waard. Als er door de maatregelen tenminste niet andere slachtoffers komen.

Ik las ook dat de minister van verkeer in Duitsland overweegt een snelheidsbeperking in te voeren voor jeugdige rijders, omdat die naar verhouding meer ongelukken veroorzaken dan oudere rijders. Als dat zo is lijkt me dat al een zeer voor de hand liggende maatregel. En niet alleen in Duitsland.

Amelink

*) Een titel, die alléén een Duitser kan verzinnen.

door dit Woord, waarin God betrouwbaar zijn beloften en eisen, het evangelie van de komende en gekomen Christus heeft laten opnemen. En daarom hebben wij voor alles een andere benadering van de Schrift nodig, meer theologisch en meer naar haar inhoud, en haar werking in de bedeling van de Heilige Geest. Ik kom tot mijn volgende stelling:

5. **Terecht heeft Th. L. Haitjema in zijn geschriften een voortdurend pleidooi gevoerd voor een pneumatologische aanpak van het Schriftvraagstuk, zulks in onderscheid met visie van Abraham Kuiper. Daardoor is een rechte benadering van de reformatorische leer van het Testimonium Spiritus Sancti (het Getuigenis des Heiligen Geestes) eerst mogelijk, zoals thans ook uit het boek van Berkouwer over de Heilige Schrift blijkt.**

Wordt vervolgd

R. H. Bremmer

- 1) Uitgave J. H. Kok, 234 blz., prijs f 15,75.
 2) „Bovendien werden allerlei aarzelingen zichtbaar rondom de beslissing van Assen (1926)”, blz. 198.
 3) **Herman Bavink als dogmaticus**, 1961, blz. 319.
 4) blz. 5.
 5) **G.D.**, I², blz. 401.
 6) **A.w.**, blz. 402.
 7) **A.w.**, blz. 437.
 8) **A.w.**, blz. 441.
 9) **A.w.**, blz. 447.
 10) **Geref. Gezinsblad**, 11/3/1966.
 11) **G.D.**, I², blz. 455.
 12) **A.w.**, blz. 456.
 13) **A.w.**, blz. 459.
 14) **A.w.**, blz. 460.
 15) **T.a.p.**
 16) **A.w.**, blz. 452.
 17) **A.w.**, blz. 464.
 18) A. G. Honig, **Handboek van de geref. dogmatiek**, 1938, blz. 94, 110. Zie ook zijn artikel **Ingevin in Chr. Encyclopedie**, 1ste dr., s.v. Daarint verwerpt Honig de inspiratieopvatting van de oudere orthodoxie, nl., „dat de Schrift eenvoudig was gediceerd, zoodat deze schrijvers slechts klerken, ja niet meer dan de handen en de schrijfstiften des Heiligen Geestes waren”. Honig: „Zoo denken de Geref. theologen er thans niet meer over”.
 19) **G.D.**, I², blz. 471.
 20) **Het probleem der Schriftkritiek**, z.j., blz. 334.
 21) **A.w.**, blz. 352/353.
 22) J. Ridderbos, **Gereformeerde Schriftbeschouwing en organische opvatting**, 1926, blz. 23.
 23) J. A. Cramer, **De Heilige Schrift bij Calvijn**, 1926, blz. 124/125.
 24) D. J. de Groot, **Calvijns opvatting over de inspiratie der Heilige Schrift**, 1931, blz. 155.
 25) Zie voor de latere orthodoxie Heppe, **Die Dogmatik der evangelisch-reformierten Kirche**, ed. Bizer, 1935, S. 16 vlg. „Het is geen aangename en dankbare taak de geschiedenis van de inspiratieleer uit de na-reformatorische tijd na te speuren”, J. G. Woelderink, **K. en th.**, 1953, blz. 216.
 26) D. J. de Groot, **a.w.**, blz. 52.
 27) **Institutie**, IV, 8, par. 5, 6 en 9.
 28) D. J. de Groot, **a.w.**, blz. 158. Zie ook de grondige Calvijnstudie van W. Krusche, **Das Wirken des Heiligen Geistes nach Calvin**, 1957, S. 166.
 29) Quomodo Ieremiae nomen obrepserit, me nescire fateor, nec anxie laboro: certe Ieremiae nomen errore positum esse pro Zacharia (13, 7), res ipsa ostendit: quia nihil tale apud Ieremiam legitur, vel etiam quod accedat.
 30) D. J. de Groot, **a.w.**, blz. 160.
 30a) In mijn „Herman Bavink als dogmaticus” (1961) wees ik er reeds op dat b.v. Honig een definitie van de inspiratie gaf, waarbij men zich afvraagt of de mechanische theorie toch weer niet wordt binnengehaald (blz. 321). J. G. Woelderink in een belangrijk artikel **Heilige Geest — Heilige Schrift** heeft dat ook scherp gezien. Hij schrijft betreffende de organische theorie: „De diepe zin van de organische inspiratieleer is, dat het menselijke door de goddelijke inspiratie niet verslonden wordt, maar zich handhaaft” (**Kerk en theologie**, 1953, blz. 216). Maar als door de aanhangers ook van deze theorie b.v. geheugendefecten van de bijbelschrijvers worden uitgesloent (zie Stephanus' rede in Hand. 7) concludeert Woelderink terecht: „Is dat nu juist niet de omverwerping van heel de organische inspiratie-theorie, dat de H. Geest, zwakke, zondige, gebrekkige mensen gebruikende hen tijdens het gebruik van alle defecten bevrijdt” (blz. 216).
 31) Zie de goed geargumenteerde voorbeelden bij Tj. Baarda, **Het gezag der Heilige Schrift**, artikel in **G. Th. T.**, mei 1966, blz. 94-100. Baarda noemt b.v. Marcus 11 en parallele plaatsen. „Wie dit hoofdstuk in een synopse aandachtig bestudeert, wordt gewaar dat er tussen de verschillende „reportages” der

evangelisten geen kleine verschillen bestaan”, blz. 94.

- 32) S. Greijdanus, **Is Handelingen 9 (met 22 en 26) en 15 in tegenspraak met Galaten 1 en 2?**, 1935, blz. 76.

„Kerkelijk Leven”

We hebben deze keer de titel van deze rubriek maar eens tussen aanhalingstekens gezet, waarom, dat blijkt wel uit hetgeen volgt.

Polemiek

Hetgeen we voor en na in ons blad schreven over de betekenis die de Wet, inclusief de Tien Woorden, voor de gemeente van het nieuwe verbond heeft, rechtstreeks of zijdelings, de aandacht getrokken.

Daar zijn we blij om.

Wie schrijft begeert gelezen te worden.

Helaas moeten we vaststellen, dat degenen, die aan onze bijdragen aandacht schonken, klaarblijkelijk zich niet voldoende verdiepten in de zaak, die hier aan de orde is, aan de twee punten, die hier de aandacht verdienen.

Het eerste, dat naar het eigen getuigenis der Schrift de Wet van het Horebverbond een onschendbare eenheid vormt en dat de Tien Woorden daarop geen uitzondering vormen.

Het tweede, dat de onderscheiding tussen een z.g.n. zedelijke, ceremoniële en burgerlijke Wet geen steun vindt in de Schrift.

Beide zaken zijn geen nieuwigheden. In ons blad heeft prof. Veenhof niet slechts ds J. van Andel, maar ook prof. Greijdanus en de oud-testamenticus van Apeldoorn als getuigen opgeroepen.

Uitgaande o.a. van deze beide vastigheden hebben wij gesteld, dat van de Wet niets is 'afgeschapt', als waardeloos aan de kant gezet, maar dat heel de Godsopenbaring van het Oude Verbond, de Wet en de Profeten en Psalmen door de Here Jezus Christus zijn vervuld en voltóoid.

Hoe slecht men ons heeft begrepen blijkt uit diverse reacties in de pers. We geven enkele staaltjes.

De één schrijft dat wij de Tien Geboden met emeritaat zenden (prof. L. Doekes in het Kerkblad voor Overijssel, Gelderland en Utrecht), de ander dat wij van de Tien Geboden voor de nieuwtestamentische gemeente niet meer weten willen (ds I. de Wolff in hetzelfde blad). Reeds eerder waren in hetzelfde kerkblad nog erger dingen geschreven (ds J. van Raalte).

In navolging schrijft een vierde: „Ds Visee is al enige keren bezig geweest met te bestrijden dat de wet der tien geboden voor vandaag nog geldt; in tegenstelling tot wat de catechismus daarvan zegt” (ds E. Koop in Kerkopbouw, de kerkbode van Ennumatil).

Maar het meest fraaie staaltje komt uit Hoo-geveen. Daar lezen we het volgende:

„Weet u wat er gebeurt, als „theoretjes” omtrent de Wet Gods als die van Ds Visee in de praktijk aanhang en toepassing vinden? Onder meer dit: Op de zondag in de eredienst geen wetslezing meer, maar stukjes (sic! G.V.) uit het Nieuwe Testament (precies als Ds C. Vonk een tijd geleden ook al schreef) en door de week worden we „libertinisten”, vrijheidsdrijvers, die — net als in de kerk te Korinthe — alles voor geoorloofd houden.”

Dat is het schrikdraadje dat ds J. Francke spant om de vrijgemaakte wei. Doch dat is niet genoeg. Dat schrikdraadje wordt nu ook nog eens onder sterkstroom gezet: „We worden... „gereformeerd vrijzinnig”! Of: „Vrijzinnig gereformeerd”. U kiest maar!”

Tot zover collega Francke.

En alsof deze klopjacht in de pers nog niet fraai genoeg is: er wordt des zondags op de kansel hier en daar tegen ons gewaarschuwd.

Léést men ons eigenlijk wel?

Maar op deze fraaiigheden geven we liever maar geen commentaar.

Het is alleen maar raadselachtig.

We hebben alleen dit verzoek: laten de schrijvers en predikende waarschuwers nu éerst eens J. van Andel, S. Greijdanus en prof. Oosterhoff op de korrel nemen. De grondstellingen.

G. Visee.

DOLEANTIE

In onze alles herdenkende tijd is dit jaar de Doleantie niet aan bod gekomen.

Nergens heb ik een herinnering gelezen van het feit dat voor tachtig jaar vele kerken „in Doleantie zijn gegaan”.

Men schijnt die Doleantie het liefst te vergeten.

Er zijn gereformeerden die er zich voor schamen dat hun kerk en hun voorgelacht actief en positief in die Doleantie waren betrokken.

Maar — die Doleantie was naar haar wezenlijke aard toch een voluit reformatorische beweging.

De oude Nederlandse Gereformeerde Kerk — de Gereformeerde martelaarskerk zei Groen van Prinsterer — was door een onwettige dictatoriale daad van de Koning in de greep van een kerkverwoestende hiërarchie gekomen. Een netwerk van besturen verstrikte en verstikte de kerk die in deze gevangenschap was geraakt. Ze deden hun uiterste best om het kerk-zijn van de kerk die zij feitelijk in hun macht hadden te vernietigen.

En toen hebben — eindelijk en na veel strijd — vele kerken zich van die hiërarchie ontdaan.

Zij hebben „het juk der hiërarchie afgeworpen” om weer eenvoudig kerk van Christus te zijn.

Ze hebben zich metterdaad aan Christus, de Koning der Kerk onderworpen door weer terug te keren tot de oude confessie en de oude kerkorde.

Maar — en dit was wezenlijk voor die Doleantie — de dolerende kerken hielden alle kerken welke nog kerken van Christus waren, al was daarin nog zoveel gebrek, dwaling en zonde in, hunnerzijds stevig vast.

Zij braken geen enkele band met kerken en broeders die met hen niet braken wilden.

Ze bleven hopen en worstelen dat alle kerken die onder de hiërarchie zuchtten daarmee zouden breken.

Neen, ze braken hunnerzijds met niemand dan met hen die aperte verachters waren van God en zijn dienst.

In vele dolerende kerken werden daarom nog tijden lang de namen van predikanten, ouderlingen en diakenen die niet met de doleantie waren meegegaan op de lijst der ambtsdragers gelaten en in iedere kerkeradsvergadering bij het appèl nominaal opgelezen.

Onophoudelijk werden deze ambtsdragers opgewekt om toch te komen in de vergadering van hen die met de hiërarchie hadden gebroken.

Sikkel schreef aan Koningin Emma dat voor haar een plaats in de dolerende kerk was gereserveerd.

En de dolerende kerken zochten de gemeenschap met alle kerken — ook met allerlei op zich zelf staande kerken en kerkjes — die op de naam gereformeerd prijs stelden.

Men wilde zijnerzijds nooit de band breken met wat nog iets van het ware kerk-zijn had. Men wilde gereformeerd en niet separatistisch zijn.

Dertig jaar na de Doleantie schreef Sikkel: „De banden die me bonden aan de historische Kerk van Christus in ons vaderland in al haar strijd en lijden, en ellende, zijn nog steeds dezelfde, en de liefde is onverkoeld.”

Ik heb nooit iets geweten noch willen weten van het overgaan op een andere weg, naar een andere groep en een ander beginsel; naar een ander beginsel van afscheiding; naar een beginsel van een vrije Kerk; naar een beginsel van een eigen gevormde kring van vromen; naar een beginsel van een eigen groep in de Christelijke Kerk, — om dan toch weer frè-re-compagnon met andere groepen te spelen; om me erg fatsoenlijk te voelen met „onze eigen mannen” en met „onze eigen positie”, maar voorts met „onze mannen” een Kerk onder de Kerken te zijn, alsof het éne even goed kan als het andere.

Over zulk kerkelijk leven, al heet het „Gereformeerd”, durf ik en moet ik even goed het vloekwoord spreken als over de God-tergende vermenging waardoor de Kerken van Christus in de reglementaire gemeenschap der Hervormde Kerk geworgd worden.

Het gevaar, de zonde en de nood dreigen minstens even groot, — schoon anders van gedaante, — te worden in zulke eigenwillige kerkkringen van mensen als onder de menselijke heerschappij van de beginselloze reglementaire Hervormde Kerk.”

Ik ben Gereformeerd, schrijft Sikkel. Dat wil zeggen, „dat ik in Gods heiligdom ben ingegaan, om naar God te vragen en naar zijn Christus, naar zijn Woord, naar zijn Waarheid, naar zijn wil en weg...”

In de Gereformeerde Belijdenis heb ik, om Gods wil alleen, de heilige Waarheid naar Gods Woord leren opheffen voor Kerk en politiek en leven.

En, smekende om genade tot herderlijke

trouw, heb ik óók mee de Kerk des Heeren, het erfdeel der vaderen, als Kerk van **Christus, naar Gods heilig recht**, zoeken te reformeren, in wederkeer tot de heilige zuivere Belijdenis naar het Woord van God.

Maar nooit, en in geen enkel opzicht, heb ik de historische Gereformeerde Kerk van Christus verzaakt, voor een eigenwillig, afgescheiden

groep, dat de ere Gods niet draagt."

Ja, dit was de Doleantie!

Een schisma is er de karikatuur, ja, de radicale corruptie ervan.

Het is goed deze Doleantie dankbaar te herdenken. En wat er de essentie van was vast te houden en in praktijk te brengen.

C. V.

Het Gereformeerde leven

(slot)

Regelmatig kunnen we het meemaken, dat velen die zich gereformeerd noemen begrip tonen en begrip vragen voor allerlei nieuwlichterij waarin het evangelie wordt opgeofferd aan de moderne mens, terwijl diezelfde vooruitstrevende gereformeerden heel weinig begrip hebben voor wat vroegere geslachten heeft bezield in de vormgeving van hun gereformeerd en christelijk leven.

Het is tegenwoordig "in" om te schoppen tegen al wat gereformeerd is. Uit de voorgaande artikelen is voldoende duidelijk geworden dat ik van een verheerlijking van onze „vaderen" weinig wil weten en het pleit niet voor uitwassen en verworvenheden, waarin het evangelie van genade niet meer of nauwelijks te herkennen is.

Dit betekent echter niet dat we uit het oog mogen verliezen wat het woord van God, zoals dit in onze belijdenis wordt nagesproken, heeft uitgewerkt in het geloof en leven van zovelen.

Het zou een blijde dag zijn, wanneer in ons vaderland allen, die de drie formulieren van enigheid aanvaardden als de uitdrukking van hun geloof, elkaar zouden vinden in eenheid van kerkelijk samenleven.

Voor alle duidelijkheid wil ik hieraan toevoegen dat een kerkelijke éénwording van alle "gereformeerden" nog niet gelijk staat met de samenvergadering van 'al Gods kinderen in ons land en daarbuiten. Maar deze éénwording zou een schoon begin zijn in de strijd om de eenheid in de waarheid van Christus.

Wanneer in onze kring dit streven gelijk gesteld wordt met het oecumenisch streven van onze dagen - en dit gebeurt al jarenlang - geven de verklagers der broeders blijk van weinig onderscheidingsvermogen. Er is geen diepgaand onderzoek voor nodig om aan te tonen dat onze gereformeerde „vaderen" deze eenheid van harte hebben begeerd.

Uit het leven en werken van mannen als Calvijn en de Brès (die in hun zoeken naar eenheid zich niet beperken tot christenen van gereformeerde belijdenis) en vele anderen blijkt dit zonneklaar.

Daarom bevinden we ons in dit "gevoelen" in heel goed gereformeerd gezelschap.

In onze belijdenis wordt ook aandacht besteed aan de regering van de kerk, daarom zijn leer en regering van de kerk niet te scheiden.

Toch blijkt uit de praktijk van het kerkelijk leven dat er zich bij eenheid van belijden aanmerkelijke verschillen t.a.v. het kerkrecht kunnen voordoen.

In de tijd van de Vrijmaking was het verschil tussen "oud en nieuw" kerkrecht actueel en wie had verwacht dat in een tijdsverloop van twintig jaar zich binnen de vrijgemaakte kerken zulke chaotische toestanden zouden voordoen, als we meemaken sinds de synode van Rotterdam-Delfshaven afwijkingen van de kerkenordening in een zg. noodsituatie introduceerde en een „doleantie" aanvaardde.

Het gaat mij in het slot van deze artikelen niet zo zeer om het hete hangijzer van het kerkrecht als struikelblok op de weg tot elkaar; ik noem het volledigheidshalve.

Er is een andere zaak, die voor de eenheid binnen onze kerken en in de verhouding tot anderen een steeds groter rol gaat spelen.

Het wordt de laatste jaren al duidelijker dat er aanmerkelijke verschillen van opvatting zijn over de betekenis van de vrijmaking in het geheel van het kerkvergaderend werk van onze Heer Jezus Christus.

Een enigszins volledige behandeling van deze vraag zou een boekwerk vergen, daarom wil ik volstaan met enige uiteenlopende opvattingen aan te wijzen.

In het blad Gereformeerde Stemmen van 10 sept. 1966 treffen we het volgende citaat aan uit een artikel van Ds. J. M. Goedhart:

„wij voor ons geloven niet aan de gebrokenheid van de Gemeente van de Heere Christus.

In 1944 zijn de kerken niet gebroken."

In dit geloof staat Ds. Goedhart niet alleen.

De gedachtengang, die achter deze woorden schuilt, is overbekend.

Zoals de kinderen Israëls uit het diensthuis Egypte zijn uitgeleid, zijn de gereformeerde kerken in 1944 uitgeleid. De Here Christus zet Zijn kerkvergaderend werk voort in de weg van de Vrijmaking; er kunnen gelovigen zijn achtergebleven, maar er is één ware kerk, die niet gebroken kan worden en daarom is de samenvergadering van alle christgelovigen een zaak van gehoorzaamheid in de weg van de Vrijmaking: Kom ga met ons en doe als wij!

Wanneer je verhandelingen in deze geest leest, zou je de mensen gaan benijden om de "eenvoud" van dit geloof; maar wie zulk een geloof niet deelachtig is, blijft een vreemdeling in dit Jeruzalem.

In de procedure tegen Ds. A. van der Ziel is de vraag naar de betekenis van de Vrijmaking ook aan de orde geweest (een speciale uitspraak over de achtergronden in dit conflict was m.i. overbodig omdat de achtergronden in de gevolgde procedure ruimschoots aan bod kwamen).

Ds. van der Ziel verdedigde het standpunt dat het in de Vrijmaking ging om de **binding** aan een aantal leeruitspraken en dat de destijds bezwaarden het binnen de gemeenschap der kerk in anderen wilden verdragen, wanneer zij de verbondsbeschouwing aanhingen die tot het houden voor wedergeboren leidde, maar voor zichzelf de bestaande vrijheid naar de drie formulieren van enigheid bleven begeren.

Evenals Ds. Goedhart niet alleen staat in zijn gevoelen dat de kerk van Christus in 1944 niet gebroken is, staat Ds. van der Ziel niet alleen in zijn uitleg van de Vrijmaking.

De kerkeraad van Groningen-Zuid heeft in de vele constatering, overwegingen, oordeelverlinden en uitspraken die tenslotte tot de schorsing en afzetting van Ds. van der Ziel leidden zich tussen neus en lippen door ook over deze zaak uitgesproken en de mening van Ds. van der Ziel afgewezen.

Er zou in de strijd van de Vrijmaking om wegdoen van de binding zijn gevraagd om de strijd binnen de kerk inzake verbond, doop, zelfonderzoek, pluriformiteit en algemene senade **voort te zetten**.

Volgens deze broeders waren we in de vrijmaking dus heel wat van plan.

Ook deze gedachtengang is bekend en door meerderen verdedigd.

Velen in onze kerken hebben de strijd in de Vrijmaking meegemaakt.

Het is voor hen niet nodig om uit kerkbode-artikelen of kerkeraadsbesluiten te leren waar het om ging, omdat ze nog heel goed weten wat hen heeft bewogen.

Wel moeten zij bij het lezen van vele vertogen over de Vrijmaking, wel eens denken aan de hoge hoed van een goochelaar; je bent benieuwd wat er de volgende keer uit zal komen.

Vergeet men, dat wanneer er steeds nieuwe argumenten worden aangevoerd ter rechtvaardiging, de indruk wordt gewekt dat men zelf niet zo overtuigd is

In de jaren van strijd kenden we het onderscheid tussen kerkrechtelijk bezwaarden en dogmatisch bezwaarden.

De kerkrechtelijk bezwaarden konden zich in de omstreden leeruitspraken nog wel vinden, maar hadden er o.a. bezwaar tegen dat de prediking en daarin het geloof van de gemeente binnen de Gereformeerde Kerken aan deze uitspraken gebonden werd.

Aan deze bezwaarden werd de roeping tot vrijmaking voorgehouden; zij waren hartelijk welkom en hadden niets te vrezen, want in de kerken die zich hadden vrijgemaakt was de aloude ruimte van de drie formulieren van enigheid gegarandeerd en ook ruimte voor mensen die het houden voor wedergeboren aanvaardden.

Er was in die tijd bij zeer velen in en buiten

de Gereformeerde Kerken een groot onbehagen over de leeruitspraken.

Als vrucht van de opleving in de dertiger jaren en onder de druk van wat in oorlog en bezetting was meegemaakt groeide bij velen het echt "gereformeerd" verlangen naar een grotere eenheid van kerkelijk leven in ons vaderland.

Zij hoopten dat er in ons land met zijn vele kerken en groepen van gereformeerd belijden eens een eind zou komen aan de versplintering van krachten.

In de strijd tegen de bezetters was meermalen een eenheid in geloof gevonden, waar dit niet werd verwacht.

Daarom wilden zij zo graag na de oorlog een grotere eenheid en inniger verbondenheid in de strijd tegen het rijk van de vorst der duisternis.

Vandaar het verzet in brede kring tegen de sectarische bindingen waarmee de leden der Gereformeerde Kerken te onzaliger ure door hun synoden werden verrast.

Er zijn er geweest die in de Vrijmaking een nieuw begin zagen op de weg naar de samenvergadering van alle gelovigen onder het juk van Christus.

Deze mensen maakten zich niet vrij van de valse kerk, maar zeiden eenvoudig neen tegen bindingen, schorsingen en afzettingen.

Er was in die dagen ook grote sympathie voor de vrijgemaakten bij duizenden in de gebonden kerken, in de Christ. Geref. Kerken en ook in de Ned. Herv. Kerk.

Wie zal de teleurstelling schetsen van de mensen, die zich uit de zoëven aangewezen schriftuurlijk oecumenische motieven vrijmaakten, toen zij na enige jaren in debatten verzeild raakten over de vraag of gelovigen die niet tot onze kerken behoren kunnen zalig worden en of er met hen nog gemeenschap der heiligen is.

Zo hebben we, zonder naar volledigheid te streven, trachten weer te geven dat de Vrijmaking op onderscheiden wijze onder ons is verstaan en doorleefd.

Het zal voor de lezers niet moeilijk zijn te ontdekken, welke verwachtingen er bij de schrijver van deze artikelen hebben geleefd.

In de moeiten, die we beleven, speelt het verschil dat we trachten aan te wijzen een grote rol, vandaar dat uitgesproken of niet uitgesproken verwijten over een verloochening van de vrijmaking afstuiten en verbittering wekken.

Het ziet er niet naar uit dat er op dit punt nadere overeenstemming komt; er zou al veel gewonnen zijn als de gesignaleerde verschillen in de enigheid des Geestes gedragen konden worden.

Wanneer we nagaan dat Ds. van der Ziel met een beroep op de enigheid des Geestes is veroordeeld en van zijn ambt beroofd, wordt de hoop op overeenstemming erg klein.

Aan het slot van deze artikelen moeten we dan tot ons verdriet constateren dat het gereformeerde leven al meer in de crisis komt.

In de stormachtige ontwikkeling in onze wereld, nu we ook als vrijgemaakten met inspanning van alle krachten zullen moeten worstelen om het behoud van elke ziel, gaat de verwijdering onder broeders en zusters van hetzelfde huis en van hetzelfde geloof steeds verder.

In het geloof dat Jezus Christus Zijn volk heeft verlost en dat bij God in Zijn ontferming over zondaren alle dingen mogelijk zijn, wete een ieder zich frontsoldaat van onze Koning.

Van der Kwast.

BOEKBESPREKING

Sending en Uitverkiezing door D. C. S. van der Merwe. 'n Verhandeling vir die graad van Magister Theologiae aan die Potchefstroomse Universiteit vir C.H.O.

Verbond en Sending door dezelfde schrijver. Proefskrif voorgelê ter verkrijsing van die graad Theologiae Doctor aan de Potchefstroomse Universiteit vir C.H.O.

Het eerste boek wacht al te lang op een bespreking in ons blad. De oorzaak daarvan was geen gebrek aan tijd of iets dergelijks, maar een zeker ongehagen tegenover het boek.

Het wachten werd in zo verre beloond dat het vervolg nu tegelijk besproken kan worden. Want het tweede boek is te beschouwen als een vervolg.

Het probleem dat in de eerste verhandeling besproken wordt is dit: of de leer van de uitverkiezing, zoals die beleden wordt in de Gere-

formeerde Belijdenisgeschriften, de uitvoering van de zendingstaak onmogelijk maakt of mogelijk? Is de leer van de verkiezing een rem of een stimulans in de zendingsprediking?

De schrijver is van mening dat juist die kerken van de hervorming, die de leer van de verkiezing belijden, minder gedaan hebben aan zending dan andere kerken. De vraag is dan of dit ligt aan de leer van de verkiezing.

Ten aanzien van de leer van het verbond treft de schrijver z.i. hetzelfde probleem aan, n.l. dat die kerken die de leer van het verbond beklemdtoonden achter gebleven zijn t.a.v. het zendingswerk in vergelijking met kerken en geïmplantaties, die zich van deze leer niets aantrokken.

De schrijver komt tot de conclusie dat de gereformeerde leer van de verkiezing en verwerping, en ook de gereformeerde leer van het verbond, mits goed verstaan en geloofd, zeer vruchtbaar kan werken voor de zendingsactiviteit. Een conclusie, waarmee we ons verenigen kunnen.

We zouden intussen wel graag gezien hebben dat met de feiten aangetoond was, dat de mening juist is, dat die kerken, die de leer van het verbond en de verkiezing aanhangen, minder gedaan hebben op het gebied van de zending. Een „verklaring” voor dit feit zou al kunnen zijn, dat deze kerken met deze leer, wat getal betreft in de minderheid zijn geweest en daarom ook minder hebben kunnen doen, als ze minder gedaan hebben.

Wat de gereformeerde onvruchtbaarheid betreft stelt de schrijver als mogelijkheid van verklaring dat het gevolg zou zijn van een Goddelijke werkverdeling. „Waar God besik het dat sommige uittrek, die wêreld in, soos die Roomse na die tyd van die Hervorming en die Piëtiste en Metodiste in die negentiende eeuw, het Hij bepaal dat andere sou tuisbly, geestelijke en geografies, sodat hulle geestelijke wapentuig, wat sou nodig word al die twintigste eeuwse deurbraak sou kom, solank kon uitsoek, slyp en slagvaardig maak, vir gebruik deur die hele kerk, die hele wêreld oor, ter bevordering van die koms van die Koninkrijk van God”. (V. en S. blz. 272).

Deze verklaring is onjuist. Als de Here Christus de kerk het bevel heeft gegeven uit te gaan en het evangelie te prediken, dan moet die kerk niet thuis blijven, maar doen wat gezegd wordt. Dan behoort er ook niet gewacht te worden op het slijpen van de wapenen. Want het enige wapen dat we hebben is het Woord van God, het zwaard des Geestes. Dat behoeven wij niet te slijpen.

De schrijver is van mening dat de zendingsarbeid van de apostelen en van de kerk de kloof overbrugt tussen de verlore zondaars en de onbekeerde heidenen.

Het is juist om te spreken van een kloof tussen Israël en de heidenen die door Jezus Christus overbrugd is. Het is merkwaardig dat in zijn boek over de uitverkiezing niet apart gesproken wordt over de verkiezing van Israël. De schrijver verwijst aan J. H. Bavinck dat hij te weinig aandacht schenkt aan de leer van de verkiezing voor de zending, hoeveel Bavinck aandacht besteedt aan Rom. 9-11.

Daarom had de schrijver zelf, in het eerste boek al, zeker uitvoerige aandacht moeten besteden aan de positie van Israël.

Als de schrijver in het tweede boek meer aandacht geeft aan Israël, wordt het niet beter. De schrijver zegt dat er heilige naties zijn en onheilige naties. Maar de H. Schrift kent maar één heilige natie, Israël. Al is het dan wellicht beter om het woord volk te gaan gebruiken, omdat natie een te moderne westerse klank heeft gekregen.

De zaligheid is uit de Joden. De heidenen worden geënt op de stam van Israël. Jezus Christus is onze vrede, die die twee, joden en heidenen, één gemaakt heeft. Gods openbaring omtrent het verbond predikt de principiële eenheid van het menselijk geslacht. De geleerde schrijver komt tot de akelige uitspraak dat Christus geen Jood is. „Daarom is hij niet Jood nie, seun van 'n joodse vader niet, maar Seun van God en Seun van die Mens” (blz. 304 S. en U.). Hoewel de schrijver niet de eerste is, die deze uitspraak doet, is het daarom nog niet minder naar. Immers zij zijn Israëlieten, hunner is de aanneming tot zonen, en de heerlijkheid en de verbonden en de wetgeving en de eredienst en de beloften; hunner zijn de vaders en uit hen is, wat het vlees betreft, de Christus, die is boven alles, God te prijzen tot in eeuwigheid, Amen!

Het vasthouden aan de betekenis van Jezus Christus voor alle volkeren en het vasthouden dat in Hem alle geslachten der aarde gezegend worden, behoort ons niet te verleiden tot enig afdoen van de geheel enige positie van Israël en dat in Abraham alle geslachten der aarde gezegend worden. Luther zegt het beter in zijn geschrift dat „Jezus Christus een geboren Jood was”.

Een en ander wordt te onbegrijpelijk omdat de schrijver toch wel weet dat het heilsgebeuren zich Israël-centrisch voltrekt. Men krijgt de indruk dat de politieke situatie in Afrika de schrij-

ver parten heeft gespeeld. De grote vraag naar de verhouding van blank en zwart dwingt de schrijver na te denken over de consequenties van de leer van het verbond en verkiezing voor ras en volk. Hij meent dat het verbond gesloten is met al de volkeren. Hij wil niet spreken van een volkskerk, als in strijd met de leer der uitverkiezing, maar wel van een volkerenkerk. Gods verkiezing gaat volgens de schrijver niet alleen over mensen. „God verkies uit loutere genade elke mens, elke kerk, elke volk en elke ras en ook elke eeuw tot 'n bepaalde roeping en taak uit”. Van hieruit is de stap naar wat men in Afrika noemt de eigensoortige ontwikkeling maar een enkele. „In herdie uitverkiezing tot taak staan die een niet antiteties teenoor die ander nie, maar almal aanvullend, klomplementêr tot mekaar”.

Het is me wel als men de apartheidspolitiek wil verdedigen. Het probleem is dermate groot en afschuwelijk, dat ik niet graag meezing in het wereldkoor van afkeuring. Er zijn vele politieke, sociale en economische argumenten voor aan te voeren. Zoals trouwens ook voor integratie. Maar God heeft niet een apart verbond gesloten met elk volk. Het gaat God in Zijn verbond om het ene volk van Zijn eigendom dat vergaderd wordt uit alle volken, naties en talen. En zij die door God in dat verbond geroepen worden, zijn als zodanig aan elkaar gelijk. Ze zijn gelijk in hun zondigheid, schuldigheid, verdorvenheid. Ze zijn ook aan elkaar gelijk als voorwerp van Gods genade. In Christus is noch man noch vrouw, noch griek noch barbaar, noch jood, noch heiden, noch vrije, noch slaaf. Alle verschillen die er verder mogen zijn, zijn verschillen binnen die fundamentele eenheid. Deze eenheid moet primair beleefd worden in het samen door het Evangelie Gods veroordeeld en vrijgesproken worden, in het samen de gemeenschap met Christus en met elkaar vieren aan het H. Avondmaal. Daarom ontstond er één kerk voor joden en heidenen. Daarom kon K. Schilder ook stellen dat hij onder de echte pluriformiteit verstond in Zuid-Afrika blank en zwart in één kerk.

Een kerk die met mensen van een bepaalde categorie — armen, joden, bantoes — als zodanig niet gemeenschappelijk naar het Evangelie wil luisteren of daarmee niet gezamenlijk aan het Avondmaal wil aanzitten, snijdt het Evangelie in het hart.

Het Evangelie geeft ons niet de vrijheid revolutionair de zaken op zijn kop te zetten, maar geeft ons wel het recht en de plicht de principiële eenheid te belijden van de kerk van onze Here Jezus Christus. Het evangelie verandert ook maatschappelijk, politieke en maatschappelijke verhoudingen. Paulus' brief over de slaaf Onesimus aan Filémon, maakt dat wel heel duidelijk.

Het ligt voor de hand dat men, staande in de eigen nederlandse kerkgeschiedenis in deze boeken gaat zoeken naar wat in Z.-Afrika nu gezegd wordt over de verhouding tussen verbond en verkiezing. De schrijver zegt daarover heldere dingen. „Uit die verbondsbewuszijn kom die zekerheid aangaande die verkiesing”. In de liefde van God vinden we de eenheid tussen uitverkiezing, verbond en zending.

Hij handhaaft ook terecht, en zeer pastoraal, dat de gelovige zo zeker kan zijn van zijn verkiezing. Van de verkoren kerk des Heren zijn we levende lidmaten en zullen dat eeuwig blijven. Daarom is het niet waar dat de verhouding tussen verkiezing en verbond analoog is met de verhouding tussen de verborgen en geopenbaarde wil des Heren. Onze verkiezing behoort óók tot de geopenbaarde zaken, die zijn voor ons en voor onze kinderen. De verkiezing komt tot ons in het spreken Gods tot de mens. God verkies Zich een volk, waarvan wij lid mogen zijn. God zendt goedertierenlijk predikers van het evangelie tot wie Hij wil en wanneer Hij wil. Daarin komt Zijn verkiezing uit. Voor het leven des geloofs mogen verbond en verkiezing hetzelfde zijn. Dan is er ook geen moeite voor het verstaan van de verhouding tussen individu en gemeenschap in de Kerk des Heren, wat voor de schrijver een moeilijk probleem is.

De ontwikkeling in Nederland op dit gebied is door de schrijver niet gevolgd, maar de winst eruit niet verdisconteerd. Zoals ook de dogmatische arbeid van K.S. over Kerk en algemene genade niet doorgewerkt heeft bij deze schrijver.

Er zou op onderdelen verder nog wel te critiseren zijn, zoals er op onderdelen veel goeds te vermelden is. Ik wil met nadruk aandacht vragen voor een excursus in het eerstgenoemde boek over de uitleg van het boek Openbaring. Met als vast staand uitgangspunt dat in hoofdstuk 12 gesproken wordt over de geboorte van Christus, wil hij de hoofdstukken 6-11 laten slaan op de tijd vóór de geboorte van Christus en 13-20 op de tijd, die daarop volgt. Wat de schrijver hiervan zegt is in ieder geval de moeite van het overwegen waard.

De boeken zijn verkrijgbaar bij „Die kerkbladkantoor, Postbus 20008, Pk. Noordbrug, Potchefstroom”.

Amelink.

PERSSCHOUW

De Schoolslag

In het vorige nummer van Opbouw werd iets gezegd over de „Schoolslag” die dezer dagen „geslagen” zal worden.

Het is een dankbaarheidsbetoon vanwege het feit dat vijf en zeventig jaar geleden in ons land „ruimte” kwam voor de Christelijke Scholen ten behoeve van het Christelijk Onderwijs in Azië, Afrika, Amerika enz.

Om een indruk te geven van waar het hier om gaat geef ik hier door een fragment van een artikel over het Christelijk Onderwijs in Indonesië. Het is een verhaal van drs. Soetjipto uit Salatiga. Hij heeft het eerst over de communisten en zegt dan het volgende:

Bitter teleurgesteld in hun verwachtingen zoeken deze mensen nu naar een nieuw begin. Veel christenen in Indonesië begrepen nu pas goed het evangelie. Ze wisten dat de communisten de kerk wilden uitroeien. Diepe indruk heeft het gemaakt op de communisten, dat het desondanks christenen waren die hen in de ellende van de gevangenen kwamen opzoeken en hen probeerden te helpen.

In Salatiga, waar drs. Soetjipto met zijn vrouw en drie kinderen woont, gaven zich onlangs 130 gevangenen communistenleiders op voor deelname aan catechisatie. Binnenkort zullen de eersten zich laten dopen. Trouwens overal in Indonesië zoeken nu mensen de weg naar de kerk. Nooit was de toeloop zo groot. Tot over de oren in de zorgen is drs. Soetjipto naar Nederland gekomen. Hij zegt: „Weet u wat me zo opvalt? Dat veel mensen zo somber kijken. En het gaat jullie in Nederland toch zo goed? Jullie hebben nergens gebrek aan. Bij ons is het net andersom.

Om maar iets te noemen, nee, dat moet je eigenlijk niet opschrijven, maar goed: ik heb in 1952 voor 't laatst een zondags pak gekocht. Nou, 't ziet er toch nog netjes uit?” Drs. Soetjipto lacht hartelijk.

Een nieuwe tijd

De mensen in Indonesië hebben het moeilijk. Heel moeilijk. Maar met grote verwachtingen zijn zij vervuld, nu een nieuwe tijd lijkt te zijn aangebroken. Betere vorming voor het maatschappelijk leven is is nodig. Onderwijs eist veel meer aandacht. „En lang niet alle scholen komen in aanmerking voor staatssubsidie. Trouwens, niet de vraag of we subsidie kunnen krijgen is beslissend, wanneer we een school oprichten. De kerk zet een christelijke school waar die nodig is,” zegt drs. Soetjipto.

Dat kost veel geld. Drs. Soetjipto grijpt naar z'n tas. „Wilt u een paar cijfers? We hebben op Midden-Java 321 christelijke scholen, alles meegerekend, van kleuterschool tot en met de christelijke universiteit van Salatiga. Van die 321 krijgen er 112 volledige subsidie en 45 gedeeltelijke subsidie van de regering. De rest moeten we zelf betalen. En dan: we hebben rond 65.000 leerlingen en 2500 onderwijzers. Van de leerlingen komt maar 15 procent uit christelijke gezinnen. Begrijpt u, wat dit betekent voor de evangelisatie?”

Voor een hongerloon

Hoe lukt het zoveel scholen draaiende te houden zonder een cent subsidie? „Ja, om te beginnen: onze onderwijzers werken voor, zeg maar gerust een hongerloon. Hun salaris is genoeg om er tien dagen van te leven. Voor de rest van de maand moeten ze het van bijverdiensten hebben. Veel onderwijzers hebben een klein winkeltje of ze verzorgen de boekhouding van zakenmensen. Anderen hebben een handel-tje op de markt. Aan onderhoud van de oude schoolgebouwen doen we zo goed als niets. Heel wat schooldaken zijn zo lek als een mandje. In de regentijd laten we de kinderen maar thuisblijven. Schilderwerk? Komt ook niets van. U moest 't maar eens zien: de oude verf van de zending zit er hier en daar nog op.”

Dat zijn een paar antwoorden op de vraag hoe ze rond komen. Nog meer? „Ja, we krijgen natuurlijk ook flinke steun van de zending in Nederland. En: onze mensen betalen schoolgeld. Voor de lagere school een roepiah per maand, voor de ulo twee en een halve roepiah en voor de middelbare school vijf roepiah per kind. Is dat niet zoveel? Bedenk dan wel, dat de gewone man op midden-Java niet meer dan honderd roepiah per maand verdient en dat een kilo rijst op 't ogenblik zes roepiah kost. Rekent u nu maar uit hoe zwaar een gezin met een stel kinderen het heeft, omdat schoolgeld op te brengen”, zegt drs. Soetjipto.

De leien zijn kapot

Wat deze Javaan, die de centrale figuur is voor het gehele christelijke onderwijs op Midden-Java, bijzonder bezorgd maakt, is de vraag of op deze manier het goede peil van de scholen kan worden gehandhaafd.

„Weet u, onze scholen hebben een goede naam. Dat komt nog uit de tijd van de nederlandse zending. Daar zit een geweldige traditie achter. Of men christen is of niet: de mensen sturen hun kinderen graag naar de christelijke school, omdat ze weten, dat het onderwijs daar degelijk is. Ze hebben er groot vertrouwen in. En dat mogen we niet verspelen. Maar als u eens wist, wat voor een schreeuwend tekort aan schoolboeken we op 't ogenblik hebben. De leien zijn zo zachtjes aan allemaal gebroken. Nu krijgen de kinderen één schrift van slecht papier voor alle vakken.”

Wat zou drs. Soetjpto het eerste doen als hij morgen honderdduizend gulden voor z'n werk kreeg? Z'n antwoord op mijn vraag komt meteen. Hij glimlacht: „Ja, zeg nu maar eerst, dat het tweehonderdduizend gulden wordt. En dan? Kapotte scholen herstellen. Nieuw en beter leer-materiaal kopen. Maar vooral nieuwe scholen zetten, heel eenvoudige om te beginnen van gevlochten bamboe voor de duizenden kinderen, die we nu niet kunnen plaatsen. Het gaat om de jeugd van, nu ja, wat u hier wel de grote massa noemt. Ik hou niet van dat woord. De massa? Het zijn allemaal mensen, één voor één, zoals u en ik. En dan de kleine kindertjes van al die ouders. Maar ik zei u al: die zou ik zo al twintig nieuwe kleuterschooltjes willen geven.”

Als je zulke artikelen leest vraag je je steeds weer af: wat **doen** de christenen in de westerse wereld in deze **nood**, en met het oog op deze grote **kans**?

Uit de Rooms-Katholieke wereld

Er grijpen grote veranderingen plaats in de Rooms-katholieke wereld.

Niet het minst in de nederlandse „kerkprovincie” daarvan — de meest meelevende, trouwst naar de kerk gaande, meest offervaardige, maar ook meest rebelse van alle andere kerkprovincies.

Uit verschillende kranten neem ik hier een aantal berichten over, die ervan spreken hoezeer het leven in de Rooms-Katholieke kerk in beweging is gekomen.

de nieuwe catechismus

Het belangrijkste gebeuren uit de laatste weken is zonder twijfel de uitgave van de nieuwe catechismus. Dat is zonder meer een revolutionaire gebeurtenis.

Over de uitgave daarvan lazen we het volgende:

Tijdens een persbijeenkomst te Utrecht gehouden op 8 okt. heeft kardinaal Alfrink de verschijning van „De Nieuwe Katechismus” bekendgemaakt. Dit lijvige boekwerk van zeshonderd bladzijden is in opdracht van de bisschoppen van Nederland samengesteld door het Hoger Katechetisch Instituut, en uitgegeven door Paul Brand te Hilversum, L. C. G. Malmberg te Den Bosch en J. J. Romen en Zonen te Roermond. Inmiddels zijn door de uitgeverijen 200.000 exemplaren bij de boekhandel geplaatst. Belangstellenden kunnen het boek bij hun boekhandelaar betrekken voor de prijs van f 8,90.

De bisschoppen hebben al in 1961 aan het Hoger Katechetisch Instituut opgedragen een voor de volwassene bestemde catechismus samen te stellen. Een eerste basisontwerp van meer dan 200 bladzijden is in 1962 voorgelegd aan omstreeks honderdvijftig mensen, die dikwijls representatief waren voor hele groepen. Onder hen waren bijbelkundigen, theologen, huismoeders en huisvaders, parochiegeestelijken en mensen van velerlei beroep en deskundigheid katholieken en niet-katholieken. Zo ontstond een verzameling van duizenden op- en aanmerkingen, die naderhand werden verwerkt in de definitieve tekst. Die werd ook bijgeschaafd in blijvende voeling met de gedachten van de wereldkerk en van de Nederlandse kerkprovincie, en met de op het Tweede Vaticaanse Concilie verworven inzichten. De eind-tekst, weliswaar van de hand van een auteur, is duidelijk het resultaat van een langdurig en omvangrijk teamwork.

Gezag

Het boek is geschreven in opdracht van de bisschoppen, en zij bieden het aan vanuit hun ambt en opdracht, met het daaraan verbonden gezag. De tekst is dus niet zonder meer vrijblijvend, maar evenmin heeft alles wat in het boek geschreven staat het karakter van een onfeilbaar evangelie. „De gewone distincties”, aldus kardinaal Alfrink, „die gehanteerd moeten worden als men over geloofszaken spreekt, gelden ook hier. Ik hoop echter dat de auteurs een duidelijke formulering hebben gevonden om aan te geven wat tot het werkelijke geloof van de Kerk behoort, dat niet ontkend of betwijfeld kan worden, en datgene wat op meer directe of verwijderde wijze daarmee verband houdt. Met de afstand van dit verband wijzigt zich ook de bindingskracht van het gezag. Maar dat neemt niet weg dat de bisschoppen zich achter de inhoud van dit boek hebben gesteld. Zij bieden het als een

veilige gids aan de Nederlandse geloofsgemeenschap aan.” De kardinaal merkte verder op dat de bisschoppen dus bepaald niet van plan zijn zich achter de auteurs te verschuilen. „De bisschoppen willen”, zo zei de kardinaal, „door het aanbieden van dit boek ook getuigen van de grotere ruimte, die heden — dank zij vooral het Tweede Vaticaanse Concilie — in Gods Kerk is gegroeid. Deze grotere ruimte brengt in de geloofsverkondiging met zich mee dat niet alles in strakke formules van dogmatische zinnen wordt gevangen en eens en voorgoed wordt vastgelegd. Het betekent ook dat men op ondergeschikte punten in uitdrukkingwijze of in het volgen van een bepaalde gedachtegang een bepaalde vrijheid van spreken, voelen en denken heeft, en daarmee toch blijft binnen de eensgezindheid van geloven, waarover de apostel spreekt.”

Functie

De kardinaal hoopte dat deze catechismus een ruime plaats en functie binnen de gehele pastoraat van de Kerk zal krijgen.

Hij deelde verder mee, dat een Franse, een Spaanse, een Italiaanse en een Portugese vertaling van de „Nieuwe Katechismus” in het verschiet liggen. „Dit betekent niet”, aldus de kardinaal, „dat de Nederlandse catechismus een internationale zal worden. Dat moet ook niet, want de situatie waarin de gelovigen verkeren is in ieder land verschillend. Een wereldcatechismus zou zwaar afbreuk doen aan een pluriformiteit, die vanuit pastoraal gezichtspunt noodzakelijk is.” Tijdens de persconferentie werd nog meegedeeld dat er geen kinderkatechismus meer zal verschijnen. Met de schoolcatechismus is gebleken dat er aan een kinderkatechismus geen behoefte bestaat. Wel zijn er grondlijnen voor een vruchtbare schoolcatechese verspreid, terwijl er al vele werkboekjes zijn uitgegeven, die de onderwijzers helpen bij hun katechetisch onderwijs. Door Belgische journalisten werd tijdens de persconferentie aangedrongen op grotere samenwerking tussen de Nederlandse kerkprovincie en de Nederlandstalige Belgische bisdommen, vooral ook op het stuk van de catechese. De kardinaal zei dat er al vele contacten zijn, en dat het Nederlands episcopaat erg voor deze samenwerking geporteerd is.

De enorme oplaag van deze catechismus was in één dag uitverkocht!

het gemengde huwelijk

Van het „gemengde huwelijk” moet de Roomse geestelijkheid niet veel hebben.

Speciaal daaromtrent is er nog steeds een scherpe controverse met de „protestantse” kerken die in de Wereldraad verenigd zijn.

De woorden welke nu over dit huwelijk worden gesproken zijn wel vriendelijker dan die welke voor enkele jaren daarover werden gezegd. Maar in wezen is de Rooms-Katholieke kerk op dit punt niet veranderd. Men leze het volgende krantenbericht:

„De gemengd gehuwden krijgen wellicht het pijnlijkste deel te dragen van de erfenis der verdeeldheid, zonder dat zij persoonlijk ook maar in het minst aansprakelijk gesteld kunnen worden voor de scheiding tussen de christenen”. Dit zeggen de Nederlandse bisschoppen in een herderlijk schrijven, dat vandaag (20 sept., C.V.) verschijnt in de vorm van een met foto's geïllustreerd tijdschrift over de deelneming van de katholieken aan de oecumenische beweging.

De bisschoppen merken verder op „dat zij de uitdrukking „oecumenisch huwelijk” allerm minst kunnen toejuichen. Juist als „gemengd” is het gemengde huwelijk allerm minst een teken van kerkelijke eenheid doch integendeel een pijnlijke openbaring van nog altijd aanwezige verdeeldheid...”

Aan de voorbereidingen van het herderlijk schrijven hebben mgr. Bekkers en mgr. Van Dodewaard nog meegewerkt. Daarom is de datering op 15 februari gehouden, ook al verschijnt het „tijdschrift” pas vandaag.

De bisschoppen hebben ditmaal gekozen voor tijdschriftpublicatie, naast meer gebruikelijke als die van kanselvoorzitting of perscommuniqué, omdat zij een ruime en meer blijvende verspreiding juist in dit geval belangrijk achtten.

„Met alle respect voor degenen, die in oecumenische gezindheid het gemengde huwelijk in trouw aan de eigen geloofsovertuiging beleven”, menen de bisschoppen dat zij toch uit de opgedane ervaring moeten concluderen dat deze opdracht in vele gevallen te machtig blijkt en dat terwille van de eensgezindheid in het huwelijk gemakkelijk een weg dreigt te worden ingeslagen van een grootste gemene deler christendom, dat aan het bestaan en aan de betekenis van de kerkelijke gemeenschap voorbij ziet. Uitvoerig gaan de bisschoppen dan in op het heersende verlangen naar de inter-communie. Dit verlangen is gerechtvaardigd, maar, aldus de herderlijke brief, „zolang de kerkelijke gemeenschappen tot hun grote verdriet nog niet tot inter-communie kunnen overgaan, zullen ook de leden van deze kerkelijke gemeenschappen geen daden moeten gaan stellen, die in tegenspraak staan met de betreffende kerkelijke overtuiging”.

De bisschoppen constateren dat er al vele oecumenische contacten en activiteiten zijn. Zij noemen er enige van op om twee redenen: ten eerste zouden zij de katholieken, die nog passief of zelfs argwanend staan ten opzichte van de oecumenische strevingen over hun aarzeling willen heenhelpen. Ten tweede hopen zij de katholieken, die zich ijverig inzetten voor het ideaal der herenigde christelijke gemeenschap maar daarbij soms ongeduldig worden, enigszins gerust te stellen. Beide groepen willen zij aanmoedigen tot vertrouwen en allen aansporen tot eensgezinde samenwerking van heel de katholieke kerk in Nederland voor de zaak der christelijke hereniging.

„Wij moeten er niet verwonderd over zijn, dat onze opdracht om verzoeningen te zoeken met onze gescheiden broeders ook offers vraagt. De afscheidingen in het verleden hebben zich voltrokken „niet zonder de schuld van beide zijden” en ook wij hebben gezondigd tegen de eerbied, zo hebben de concilieaders verklaard. De weg der verzoening zal ons dan ook kosten: onbaatzuchtigheid en ruimhartigheid, aldus de herderlijke brief.”

ouders samen bij de doop

Van een diepgaande verandering in de kerkelijke praktijk spreekt ook het volgende krantenbericht:

De bisschoppen van Nederland hebben in een instructie over de kinderdoop toestemming gegeven om het doopsel op een zodanig tijdstip toe te dienen dat beide ouders daarbij aanwezig kunnen zijn. Dit is thans temeer mogelijk, zo zeggen de bisschoppen, omdat de gezondheids-situatie zodanig is vooruitgegaan dat kindsterfte nauwelijks nog voorkomt. De bisschoppen achten het geen winst dat steeds meer kinderen gedoopt worden in kraamklinieken en ziekenhuizen. Veel zinvoller vinden zij het, dat de doopbediening plaatsvindt in de gemeenschap van de gelovigen: de parochie. De bisschoppen wijzen de priesters er evenwel op dat de ouders vrijgelaten moeten worden hun kind desgewenst direct na de geboorte te laten dopen.

verandering in het college van kardinalen

Zelfs in het zeer oude, zeer eerwaardige, zeer conservatieve college van kardinalen komt blijkbaar grote verandering. Daarover komen uit Italië geruchten. We lazen daaromtrent het volgende:

Het gezaghebbend weekblad van het aartsdiocees Turijn, „Il nostro tempo”, oppert de mogelijkheid dat het college van kardinalen zal worden hervormd tot een gekozen vertegenwoordigend lichaam, waarvan de voornaamste bisschop van elk land voor beperkte tijd lid zal zijn.

Een dergelijke hervorming zou betekenen, dat aan het eeuwenoude systeem, dat kardinalen door de paus voor het leven worden benoemd in consistories, een einde zou komen.

Het nieuwe systeem zou hierop neerkomen, dat de hoofden van 53 landelijke en gewestelijke bisschoppenconferenties kardinalen worden tot de bisschoppen van hun land of gewest een nieuwe conferentievoorzitter zouden kiezen. De bisschop of aartsbisschop die dan in eigen land voor de nieuwe ambtstermijn zou worden gekozen, zou de dan aftredende conferentievoorzitter als kardinaal opvolgen. Daarmee zou, aldus nog steeds „Il nostro tempo”, het probleem van de Italiaanse meerderheid in het college zijn ondergaan.

Vaticaanse zegslieden gaven geen commentaar op het artikel. Een minder zwijgzame functionaris echter liet officieus weten, dat er grote hervormingsplannen ten aanzien van het bestuur der Kerk in Vaticaanstad worden uitgewerkt.

spanning in Spanje

Zelfs tot in Spanje, de meest conservatieve provincie van de Rooms-Katholieke Kerk, begint de „nieuwe geest” welke sinds het tweede Vaticaanse Concilie in deze kerk is gaan werken door te dringen. Men leze het volgende nieuws uit Barcelona:

Onder de codenaam „Actie Mozes” tracht een organisatie van jonge priesters en leken in Spanje en in het geheim handtekeningen te verzamelen onder het document dat de Spaanse kerkelijke hiërarchie heftig aanvalt. De organisatie werd opgericht op 25 juli en de eerste tijd werd benut om in verschillende bisdommen van Spanje betrouwbare verbindingsmannen te zoeken. Dezen zijn verleden week begonnen met het polsen en bewerken van geestelijken en belangrijke ingezetenen.

Op 15 september zou er in Madrid een geheime bijeenkomst plaats vinden. De zaal werd reeds door een tot nu toe onbekende priester gehuurd onder voorwendsel van een catechismus-vergadering van een groep priesters en gelovigen.

De handtekeningen moeten geplaatst worden op officieel staatspapier en bij de handtekening hoeven geen nadere gegevens worden vermeld. De namen van de priesters die ondertekenen

zullen i.v.m. eventuele represaillemaatregelen niet aan de bisschoppen worden medegedeeld. Het document zal op 16 september aan diverse belangrijke politici en personaliteiten en kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders in geheel Europa door vertrouwensmannen worden overhandigd.

In dat document staat o.a. dat de Spaanse kerkelijke hiërarchie handelt tegen de geest van het concilie, omdat zij nauw samenwerkt met het regiem. De ondertekenaars eisen scheiding van kerk en staat. De kerk moet verzaken aan alle privileges, bescherming en geldelijke steun van de staat. De priesters zullen beschouwd worden als volwaardige burgers met volle rechten en plichten. Zij willen niet meer door de staat worden betaald. Zij willen ook niet meer onschendbaar zijn en niet vrij van belastingen. Verder wordt geëist dat alle geestelijken zich uit het parlement, de syndicaten en de staatsorganisaties zullen terugtrekken.

Verder wordt volledige vrijheid van godsdienst geëist. Het document besluit als volgt: „Zo aan onze eisen geen gevolg wordt gegeven dan zullen vele priesters en leken hun geloof verliezen”.

somber nieuws uit Zuid-Amerika

Zuid-Amerika is het zorgenkind van de Paus. De kerk daar staat op een zeer laag niveau.

Er zijn veel te weinig priesters en de priesters die er werken, zijn, om het zacht te zeggen, niet zo best.

Voorts stelt de kerk zich daar vaak geheel aan de zijde van de fabelachtig rijke feodale heersers en is daardoor vervreemd van de grote, in onvoorstelbare armoede voortvegeterende, volksmassa's.

Uit Bogota de hoofdstad van Columbia stamt de volgende correspondentie.

De kerkelijke situatie in Columbia is verziekt. Priesters vragen met tientallen tegelijk om tot de lekenstand terug te keren. De kloof tussen bisschoppen en priesters wordt met de dag groter. Het afgelopen jaar hebben 250 seminaristen hun theologische studies opgegeven, niet omdat ze geen priester willen worden, maar omdat ze het niet kunnen in de bestaande „middeleeuwse situatie” van Columbia. Aldus meldt het Amerikaanse katholieke weekblad The National Catholic Reporter in een speciale bijdrage over de Kerk in Columbia.

Als voornaamste oorzaak voor de crisis in de Kerk van Columbia noemt de schrijver de blindheid van praktisch het gehele episcopaat en van de leidende klasse voor de nood van het volk. De ontwikkeling, die het concilie gebracht heeft, wordt bovendien doodgewegen. Jonge priesters, die de conciliaire vernieuwingen in predikaties behandelen, worden overgeplaatst naar scholen of naar een veraf gelegen parochie.

Veel jonge priesters zijn van mening, dat het de eerste taak van de Kerk in Columbia is de sociale wantoestanden te bestrijden en het misbruik van bevoorrechte posities tegen te gaan. Maar de bisschoppen, van wie de meesten vóór 1900 geboren zijn, steunen de conservatieve partij van de bezittende klasse. Een duidelijke uitzondering vormt mgr. Isaza, coadjutor van Bogotá, maar deze heeft geen invloed op de oudere en leidende geestelijkheid.

De invloed van de Kerk op het morele leven is nihil. Meer dan de helft der volwassenen leeft samen zonder gehuwd te zijn. In Bogotá leven 30.000 vrouwen van prostitutie. De Colombiaanse wetgeving kent geen echtscheiding, maar volgens een socioloog van de universiteit der Jezuïeten is 75 tot 80% van de gehuwde mannen uit de betere standen zijn vrouw ontrouw. De vrouw uit de betere stand accepteert als normale zaak, dat haar man een liefje heeft.

De vrouw heeft geen recht op bezit. Een wetsontwerp, dat hierin verandering zou brengen kreeg kortgeleden de steun van de meerderheid in het parlement, maar kardinaal Concha van Bogotá verklaarde zich tegen, omdat een dergelijke wet het gezinsleven zou verzwakken, en het gezag en de waardigheid van de vader als gezinshoofd zou verminderen. De wet kwam er niet door. Deze kardinaal-aartsbisschop (75), die zelf in Parijs studeerde, maar geen graad haalde, geeft aan talentvolle priesters geen toestemming om in Europa of Noord-Amerika te studeren omdat ze daar besmet worden door neurotische... theologen”.

Wordt vervolgd

C. V.

KERKNIEUWS

Aangenomen naar Rotterdam-Delfshaven: Ds. J. Blokland te Rotterdam-Feijenoord en Kralingscheveer-Krimpen aan de IJssel; naar Krommenie: Ds. J. H. Veeffkind te Buitenpost; naar Delft: Ds. A. N. Hendriks te Ommen.

Bedankt voor Burlington (Ontario, Canada) en Hengelo (O): Ds. M. Brandes te Meppel; voor Dalfsen: Ds. W. Wieringa te Zuidbroek en Veendam; voor Opende en Surhuisterveen: Ds. J. J. Wildeboer te Driesum.

Beroepbaar: Door ds classis Kampen werd op 27 oktober j.l. praeparatoir geëxamineerd en be-

roepbaar verklaard J: Kranenburg, „t Kunstig Nest”, Ganze diep, Kampen.

De classis Gouda-Leiden-Woerden heeft praeparatoir geëxamineerd en beroepbaar verklaard: kand. W. G. Rietkerk, Hyacinthenstraat 16, Lisse.

Promotie: Drs. J. Douma te Rijnsburg hoopt vrijdag 25 november a.s. te 3 uur te promoveren aan de Theologische Hogeschool te Kampen, op een proefschrift over de algemene genade.

Ds. J. M. Kroes. Op maandag 31 oktober j.l. nam Ds. Kroes, wegens hem verleend emeritaat afscheid van de gemeente te Dalfsen. Als tekst voor zijn afscheidspraak had hij gekozen Openb. 21 : 5-7. Na de dienst werd hij door verschillende afgevaardigden toegesproken. Op dinsdag 1 november nam de gemeente in een gezellig samenzijn afscheid van Ds. en Mevr. Kroes.

ADRESSEN

Ds. H. Brink, Beekmanstraat 30, Kampen, tel. (05292) 4319. **Ferwerd:** scriba: S. Stelpstra Sr., Gasthuisstraat 8, Ferwerd; **Den Helder:** sekr. diaconie: J. W. Keressies, Elzenstraat 25, Den Helder.

V.G.S.A.

De Senaat van de Vereniging van Gereformeerde Studenten te Amsterdam onder de zinspreuk „Vigilate Gladio Spiritus Accincti” is voor de cursus 1966-'67 als volgt samengesteld:

- E. L. Vuurboom, praeses
- A. de Jonge, ab-actis
- H. Braam, fiscus
- mej. M. van der Werff, assessor.

ZIJN WIJ WEL GOED BIJ ?

*Wij zijn verkeerd — in troepen tegenstanders,
En ieder meent in ernst: Ik heb gelijk,
Zó is de wil des Heren en niet anders;
Wat is Zijn heilig Woord toch waar en rijk.*

*Wie het zo niet ziet, wordt uitgedreven.
Hij hoorde eigenlijk toch niet bij ons.
Want anders was hij immers wel gebleven.
Een zwerm op drift kent maar één soort gegons.*

*Ik vrees voor bijen die geen honing peuren,
Maar wel hun engel kennen op een prik.
De weiden liggen in de zon te geuren.
De zomer duurt zo kort... een ogenblik.*

*Straks drijft de winterkou ons in de korven.
Als wij niet aan de steken zijn gestorven.*

V.

J. P.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstraat 7, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester: Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist. Telef. 03404-12452

Abonnementsprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.
Advertentieprijs 20 ct. per mm
Familieberichten 15 ct. per mm

VERSCHEEN EN NOG VOORRADIIG:

WET EN EVANGELIE

door ds. H. Amelink

T. Jongsma, arts

ds. J. Keuning

Uitgave Persvereniging "Opbouw"

Prijs 60 cent

10 exemplaren f 5,— / 20 exemplaren f 8,—

Bestellingen uitsluitend per giro no. 44 83 67 t.n.v. de penningmeester van "Opbouw", Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht.

SCHOOLDAG — SAMENZANG!

Heden verscheen een schitterende 30 cm LANG-SPEELPLAAT met indrukwekkende samenzang, opgenomen tijdens de laatstgehouden Theologische Schooldag in Kampen.

Leiding samenzang: Frits Bode; organist: Klaas J. Mulder.

Verrijk uw gezin met deze prachtige langspeelplaat. Prijs slechts f11,90!

Bestellen bij
NEDERLANDS
PLATENVERZENDHUIS
Singel 80 — Urk
Tel. 0 5277- 210
Giro 1.299.777
Uw speciaalzaak
in gewijde muziek!

DE GEREFORMEERDE DAGKALENDER 1967

18e jaargang

Geeft voor elke dag van het nieuwe jaar een schriftoverdenking.

Medewerkers voor 1967 zijn de predikanten:

H. Amelink, M. J. C. Blok, L. W. G. Blokhuis, E. Th. v. d. Born, B. Geuchies, L. J. Goris, J. F. Heij, T. J. Keegstra, W. Scheele, J. J. Verleur, W. G. Visser en D. Zemel.

De kalender met schild kost f 3,25

In boekvorm (linnen band) „4,25

Volgende week begint de verzending.

Te bestellen bij de boekhandel, onze plaatselijke correspondenten of rechtstreeks (postbus 78 te ARNHEM).

De jeugdboeken van Piet Prins zijn voor uw kinderen vast en zeker het mooiste St. Nicolaasgeschenk. Verrast hen daarmee!

SNUF DE HOND f 6,90
JACK EN SHELTIË f 8,90

SNUF EN HET SPOOKSLOT f 7,90
WAMBO-SERIE in 3 delen, p.d. f 5,90

Al deze boeken smaakvol gebonden en geïllustreerd.

☆

De leden van de Vereniging van Vrienden van "De Vuurbaak" herinneren wij aan de WAARDEBONNEN, waarvan de geldigheid 1 januari 1967 eindigt.

Maakt nu in deze geschenktijd gebruik van de speciale ledenprijzen.

Bezit u onze fondslijst? Indien niet, vraagt hem onmiddellijk aan!

☆

STICHTING UITGEVERIJ "DE VUURBAAK" - GRONINGEN

VISSERSTRAAT 21 - POSTBUS 155

Al onze uitgaven verkrijgbaar in de boekhandel.